

УДК 811.161.2'36

DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2026.356360>Марина Делюсто*

ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРІЯ СТУПЕНІВ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У ПАРАДИГМОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

У статті розглянуто граматичну категорію ступенів порівняння прикметників на засадах парадигмологічного підходу. Авторка обґрунтовує статус цієї граматичної категорії в українській мові, визначає її структуру щодо кількості і характеру грамем, їх семантичного наповнення, формальних засобів вираження семантичних складників цієї категорії, а також її парадигматичного зв'язку з іншими категоріями якісних прикметників.

Ключові слова: українська мова, прикметник, граматична категорія, ступінь порівняння.

Deliusto Maryna. Grammatical category of degrees of comparison of adjectives in the paradigmological aspect.

The article examines the grammatical category of degrees of comparison of adjectives based on the paradigmological approach. The author substantiates the status of this grammatical category in the Ukrainian language, determines its structure regarding the number and nature of grammemes, their semantic content, formal means of expressing the semantic components of this category, as well as its paradigmatic connection with other categories of qualitative adjectives.

It is considered that the grammatical category of degrees of comparison of qualitative adjectives is a partial manifestation of the category of quality measure. It conveys the quantitative characteristic of quality in the context of comparison. Based on this, the dominant value of the category of degrees of comparison, present in all its grams, is the value of the quantitative characteristic of the trait, and the presence of a comparison is a condition for realizing the basic values of the two main grams (comparative and superlative). The category of degrees of comparison is expressed by two types of grammatical forms – morphological and syntactic. Semantic functional dominance of syntactic forms is a natural phenomenon, because syntactic forms are the final forms of realization of the meanings of many grammatical categories of the Ukrainian language. The morphological forms of the degrees of comparison reflect the potency regarding their acquisition of syntactic forms related to the realization of comparative values, but in the morphological forms is embedded a quantitative semantics, in relation to which there is an interaction of the category of degrees of comparison with the categories of an irrelevant measure of quality and subjective assessment of quality.

Keywords: Ukrainian language, adjective, grammatical category, degree of comparison.

Постановка наукової проблеми. Граматична категорія (далі – ГК) ступенів порівняння прикметників української мови як категорія міжрівнева, яка послідовно використовує засоби морфологічного (афікси, службові формалізовані слова) та синтаксичного рівнів (члени речення, структура синтаксичної конструкції), при цьому засоби обох рівнів корелюють із референційним граматичним значенням цієї категорії, потребує опису в новому граматичному аспекті – парадигмологічному. Парадигмологічний опис зосереджує увагу на структурі парадигм ГК, зокрема пропорційних та диспропорційних проявах цієї структури, на взаємозв'язку системи форм парадигм ГК із системою їх значень, на взаємодії у категоріях явищ лексичного, морфологічного та синтаксичного рівнів та міжкатегорійній взаємодії, а на сучасному етапі розвитку граматики української мови щодо багатьох із цих параметрів категорія ступенів порівняння прикметників ще не знайшла належної дескрипції.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Описи ГК ступенів порівняння прикметників української мови знаходимо в низці монографічних досліджень (Грищенко, 1978; Вихованець, 1988 та ін.), а також у джерелах дидактичного характеру (Безпояско та ін., 1993; Пономарів (Ред.), 2001; Грищенко (Ред.), 2002; Вихованець & Городенська, 2004; Горпинич, 2004; Плющ (Ред.), 2009; Алексієнко та ін., 2013; Вихованець та ін., 2017), в енциклопедіях (ЕУМ), але в усіх цих джерелах висловлюються різні погляди на структуру цієї категорії, на кількість її грамем (від двох до чотирьох), на обсяг її значеннєвої сторони (кількість, інтенсивність, порівняння, обмеження) та формальних засобів. Уважаємо, що дискусії довкола цих питань заслуговують на окрему увагу лінгвістів, потребують докладного аналізу граматичних відомостей на засадах сучасного парадигмологічного підходу.

Метою статті є аналіз ГК ступенів порівняння прикметників на засадах парадигмологічного підходу, що передбачає обґрунтоване мовною реальністю визначення структури цієї категорії про кількість і характер грамем, їх семантичного наповнення, формальних засобів вираження семантичних складників цієї категорії, а також її парадигматичного зв'язку з іншими категоріями якісних прикметників.

* Марина Делюсто, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури, Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Ізмаїл, Україна); e-mail: mdelyusto@ukr.net.

Джерелами фактичного матеріалу для дослідження стали наявні описи ГК ступенів порівняння прикметників в українській мові (Вихованець & Городенська, 2004; Алексієнко та ін., 2013; Вихованець та ін., 2017 тощо), а також результати спостереження над відповідними словоформами та їх реалізацією в українській мові.

У дослідженні було застосовано **методи** спостереження, функційний метод граматики, дослідницькі процедури парадигмологічного підходу.

Виклад основного матеріалу. Парадигматичну структуру ГК ступенів порівняння прикметників визначає її належність до розряду несловозмінних категорій ад'єктивів. Основними несловозмінними категоріями прикметника, властивими лише лексико-граматичному розрядові якісних прикметників, є категорії: 1) *ступенів порівняння* (або *співвідносної міри якості*); 2) *безвідносної міри якості*; 3) *суб'єктивної оцінки якості*. Семантичні поля цих категорій, а всі вони є номінативними, взаємонакладаються і взаємодіють. Взаємонакладання стосується також деяких формальних засобів їхнього вираження. Водночас зазначені категорії мають різний ступінь граматичності (регулярності та обов'язковості форм), що впливає на кваліфікацію їх як категорій формотвірних (у межах яких протиставляються похідні одне від одного різні форми, але одного і того самого слова) або словотвірних (у межах яких від твірного слова утворюються нові похідні).

ГК ступенів порівняння прикметників є номінативною категорією, яка виражає кількісну характеристику якісної ознаки у контексті порівняння цієї ж ознаки у різних носіїв (*Петро розумний, а Дмитро розумніший*), або у різні періоди часу (*Петро цього року добре вчився, тому став розумнішим*).

Лінгвісти, розглядаючи ступені порівняння як засіб творення морфологічних форм, що знаходять прояв у межах *синтаксичної категорії обмеження ознаки*, яка виражається у поверхневій структурі речення, зазначають, що «суть цього явища полягає в тому, що ознака, виражена ад'єктивом у функції інтенсивності, сягає тільки певних меж, напр.: «Слово буває гострішим від кричі» (з газ.)» (Безпояско та ін., 1993, с. 107). Це спостереження доповнює розуміння семантичної сфери ступенів порівняння, адже градація кількісного прояву ознаки пов'язується також із обмеженням цієї ознаки.

У мовознавстві немає єдиного погляду на морфологічний статус цієї категорії щодо її відношення до словозміни, формотворення чи словотворення та інших рівнів мовної структури, а також щодо її парадигматичної будови, зокрема того, скільки граем у ній протиставлено і які це граеми.

У багатьох джерелах морфологічний статус цієї категорії не обговорюється, а на позначення формального вираження граем використовується термін «форма», але форма вияву стосується усіх морфологічних типів категорій. Ті описи, які не уникають обговорення морфологічного статусу цієї категорії, зазвичай стверджують, що ця категорія несловозмінна, і це не викликає сумнівів, адже словозмінні категорії виражаються за допомогою флексій, а ГК ступенів порівняння прикметників використовує суфікси, префікси та має аналітичні форми, крім того, у словозмінних категорій статус морфологічних форм у складі парадигми зазвичай рівноправний (початкова форма встановлюється умовно, за домовленістю), а ГК ступенів порівняння має чітку вихідну форму (*цікавий*), від якої утворюється форма вищого ступеня порівняння (*цікавіший, більш цікавий, менш цікавий*), а від цієї форми твориться вже форма найвищого ступеня порівняння (*найцікавіший, найбільш цікавий, найменш цікавий*).

Інтерпретація ГК ступенів порівняння прикметників як *категорії формотвірної* (використовують також термін «формозмінна категорія» (Алексієнко та ін., 2013, с. 327–330)) ґрунтована на тому, що форми ступенів порівняння мають однакоє лексичне значення, але різні ГЗ на позначення різного ступеня вияву ознаки, різної кількісної міри її прояву, різної її інтенсивності. Це підтверджує й лексикографічна практика (Білодід (Ред.), 1970–1980), відбита у тлумачних словниках, де відсутнє окреме тлумачення більшості форм ступенів порівняння прикметників, окрім випадків, коли така форма є суплетивною (*малий – менший, великий – більший*) або вона розвинула нові лексичні значення чи піддалася субстантивізації, напр., утворена від форми *старий* форма вищого ступеня порівняння *старіший* не потребує тлумачення, на відміну від форми *старший*, яка стала окремою багатозначною лексеєю, що, до того ж, реалізується у двох омографах (*ста́рший* і *ста́рий*). Водночас граматичні та орфографічні словники відображають усі синтетичні форми ступенів порівняння, відповідаючи на потреби користувачів, оскільки в описових граматиках не завжди можна знайти чітку відповідь щодо творення певної форми ступеня порівняння конкретного прикметника, характеру морфонологічних явищ в основі, наголошення в цій формі.

Розгляд ГК ступенів порівняння прикметників як *категорії словотвірної* спирається на твердження, що форми ступенів порівняння мають різні лексичні значення, а також на те, що «...утворенню форм ступенів порівняння не притаманна регулярність, властива утворенню відмінкових, родових і числових

форм прикметників» (Горпинич, 2004, с. 105). Але для формотвірних категорій якраз і притаманна менша порівняно зі словозмінними категоріями регулярність творення форм, тому другий аргумент на користь словотвірного статусу ГК ступенів порівняння прикметників, не є коректним. Твердження ж про те, що форми ступенів порівняння мають різні лексичні значення, спираються часто на суб'єктивне чуття лінгвістів: «Понятійна і змістова база нульового, вищого і найвищого ступенів справді різна, напр.: *Ота людина мені близька, ця – ближча, а оця – найближча*. Розрізняються вони лексичними значеннями та словотвірними засобами, а тому є різними лексемами» (Горпинич, 2004, с. 105). Конкретизуючи характер словотвірних відношень між граемами ступенів порівняння прикметників, лінгвісти визначають його як *модифікаційний*: «З погляду словотвірного – вона стосується модифікаційного типу словотворення і словотвірних формантів, що вказують на різновид словотвірної категорії» (Вихованець & Городенська, 2004, с. 139). Але це твердження авторів академічної граматики суперечить їх же аргументації стосовно того, чому вони кваліфікують ГК ступенів порівняння прикметників як словотвірну категорію, а це відбувається тому, що вищий і найвищий ступені порівняння, на їхню думку, є «окремими словами на позначення якісного стану предмета», «предикатами стану», «не-прикметниками», становлять розряди «зі специфічним словотвірним значенням у синтаксичній сфері дієслова», слова, у яких реалізовано «синтаксичний перехід прикметника до сфери дієслова» (Вихованець & Городенська, 2004, с. 140–142). Якщо причиною словотвірного статусу форм ступенів порівняння є те, що в них реалізовано перехід з морфологічного класу прикметників до класу дієслів, то словотвірним типом такого міжчастининомовного переходу є *транспозиція значення* або *мутація*, а не модифікація.

Сучасні граматисти вказують на те, що ГК ступенів порівняння прикметників має також ознаки *синтаксичної* категорії, оскільки «...ця категорія орієнтована на семантико-синтаксичну й формально-синтаксичну структури речення, відбиваючи синтаксичну спеціалізацію ступеневих предикатів та їхню підвищену валентну спроможність» (Вихованець та ін., 2017, с. 283). Ці дослідники не заперечують і її морфологічної природи, кваліфікуючи цю категорію як *міжривневу – морфолого-синтактико-словотвірну* (Вихованець та ін., 2017, с. 283–287). *Морфологічна* ж її сутність, на їхню думку, полягає в тому, що ця категорія «...ґрунтується на трансформованих морфологічних засобах, пов'язаних із морфологічними категоріями відмінка, роду й числа, а особливо – категорії відмінка, передусім її нейтралізації в предикативній позиції прикметникової форми, з одного боку, і набуття предикативною прикметниковою формою правобічної валентності, що передбачає відповідні граеми іменникової категорії відмінка – з іншого» (Вихованець та ін., 2017, с. 283).

Стосовно парадигматичної будови ГК ступенів порівняння прикметників мовознавці також висловлюють різні думки. Деякі лінгвісти стверджують, що в ній протиставляється лише *дві граеми – вищого і найвищого* ступенів порівняння (Вихованець та ін., 2017, с. 284; Вихованець & Городенська, 2004, с. 139; Жовтобрюх & Кулик, 1965, с. 269–273; Плющ (Ред.), 2009, с. 236); інші дескрипції морфології прикметника виділяють *три ступені порівняння*: 1) звичайний, вищий, найвищий (ЕУМ, с. 658–659); 2) нульовий ступінь вияву ознаки, вищий ступінь порівняння, найвищий ступінь порівняння (Алексієнко та ін., 2013, с. 328); 3) нульовий ступінь (вияву міри якості), перший ступінь порівняння, другий ступінь порівняння (Білодід (Ред.), 1969, с. 155–156); а в окремих описах протиставляють *чотири граеми* цієї категорії: нульовий ступінь, вищий ступінь (або компаратив), найвищий ступінь (або суперлатив), абсолютний ступінь (або елатив) (Горпинич, 2004, с. 104). Слід зазначити, що елатив (абсолютний ступінь вияву ознаки) як особливу граматичну форму (і значення), згадують у деяких інших описах (ЕУМ, с. 658–659; Леонова, 1983, с. 119), але до переліку граем категорії ступенів порівняння прикметників її не зараховують.

Наведені приклади свідчать про відсутність єдності з-поміж учених й у термінах на позначення граем ГК ступенів порівняння: *вищий ступінь порівняння* (чи *компаратив*) у деяких класифікаціях названо *першим ступенем порівняння*; *найвищий ступінь порівняння* (чи *суперлатив*) там само названо *другим ступенем порівняння* (Білодід (Ред.), 1969, с. 155–156); *звичайний* же ступінь порівняння (ЕУМ, с. 658–659), існування якого визнають не всі лінгвісти, називають *нульовим* (Білодід (Ред.), 1969, с. 155–156; Волох та ін., 1989, с. 79) чи *позитивним* (Пономарів (Ред.), 2001, с. 168) ступенем.

На нашу думку, центральними граемами цієї категорії є граеми вищого ступеня порівняння (*цікавіший, швидший*) і найвищого ступеня порівняння (*найцікавіший, найшвидший*), адже саме вони є морфологічно маркованими суфіксами і префіксами та виражають семантику різної кількості вияву ознаки у зв'язку з порівнянням, тоді як форми звичайного ступеня (*цікавий, швидкий*) виражають семантику якості якісного прикметника без порівняння і не є морфологічно маркованими якимись морфемами, а форми елатива (*якнайцікавіший, цюнайшвидший*), хоч і морфологічно марковані, проте виражають значення максимального вияву ознаки без порівняння. Прибічники двограмемної

структури ГК ступенів порівняння прикметників, які стверджують, що вона складається лише з вищого і найвищого ступенів, пояснюють свою позицію тим, що визнання звичайного ступеня грамею категорії ступенів порівняння є «парадоксальним», адже це «ступінь порівняння без порівняння» (Жовтобрюх & Кулик, 1965, с. 269). Але в граматичній системі української мови (як і інших мов) є дуже багато парадоксальних фактів, і саме такі фрагменти мовної системи потребують найбільш ретельної уваги під час створення її описів.

Уважаємо, що доцільність включення грамеми звичайного ступеня в парадигматичну структуру ГК ступенів порівняння (хоч вона і не виражає порівняння) зумовлена тим, що це вихідна форма цієї категорії, від якої твориться вищий ступінь порівняння, якому він протиставляється. Без цієї грамеми неможливе категорійне осмислення грамеми вищого ступеня порівняння. Відсутність у цієї грамеми морфологічної маркованості може бути інтерпретована у контексті поняття «нульове». Саме така логіка, напевно, стала підставою для використання лінгвістами на позначення грамею цієї ГК термінів «нульовий ступінь», «перший ступінь порівняння» і «другий ступінь порівняння» та опису структури категорії ступенів порівняння як такої, що має ієрархічну будову, де на першому рівні нульовому ступеню (1.), що позначає не виражену через порівняння міру якості, протиставляється виражена через порівняння міра якості (2.), а в межах цієї грамеми протиставляється перший ступінь (2.1.) і другий ступінь порівняння (2.2.) (Білодід (Ред.), 1969, с. 155–156). Аби уникнути «парадоксальності» деякі мовознавці використовують іншу назву категорії – не «категорія ступенів порівняння», а «категорія співвідносної міри якості». При цьому вони зазначають: «Форма нульового ступеня прикметника не виражає ідеї порівняння, але входить у систему граматично і функціонально скоординованих форм співвідносної міри якості. 1-й і 2-й ступінь порівняння пов'язаний з нульовим ступенем через значення вираженої міри якості» (Білодід (Ред.), 1969, с. 156). Під час аргументації взаємопов'язаності таких форм співвідносної міри якості застосовано, на нашу думку, вдалий «конкретний приклад»: «Коли, скажімо, є дві сосни, то одну з них ніяк не можна означити словоформою *найвища*. Так можна сказати лише тоді, коли буде щонайменше три сосни, одна з яких просто *висока*, друга – *вища*, третя – *найвища*» (Білодід (Ред.), 1969, с. 156). Цей підхід, що використовує нетрадиційну на той період часу нову термінологію, все ж не уникає повністю парадоксальності, адже виникає питання – нульовий ступінь чого? Якщо ... вияву міри якості, то як це корелює із назвою категорії «категорія співвідносної міри якості»? В якому аспекті відбувається співвідношення міри якості? Відповідь на це питання одна: в аспекті порівняння, а саме, його наявності чи відсутності. Тому, гадаємо, можна використовувати більш звичний термін на позначення назви аналізованої категорії – «категорія ступенів порівняння прикметників», взявши до уваги факт семантичної парадоксальності грамеми звичайного (нульового) ступеня, що становить собою вихідну грамею по відношенню до інших грамею цієї категорії.

Грамема елатива, хоч вона й виражає значення максимального вияву ознаки без порівняння, теж, на нашу думку, потребує включення у парадигматичну структуру ГК ступенів порівняння прикметників через свою специфічну морфологічну маркованість префіксами *що-* і *як-*, які приєднуються до форм найвищого ступеня порівняння. Семантична специфіка цієї грамеми, її «парадоксальність» як форми категорії ступенів порівняння «без порівняння», потребує прийняття через збагнення того факту, що це не одиничний випадок, коли розвиток значень у межах певної категорії виводить форми цієї категорії за межі встановленого для інших її форм основного і регулярного семантичного протиставлення категорії. Такими ж формами у відношенні до ГК стану є дієслівні форми на *-но*, *-то*, які водночас є і формами пасивного стану, оскільки є засобом вияву максимальної пасивізації, і перебувають поза станом (стосовно більшості класичних концепцій), оскільки є безособовими дієсловами. Але, на нашу думку, ця грамема входить до ГК стану через осмислення її як морфологічного різновиду грамеми безособового стану, а саме, як предикатива безособового стану (Колесников & Делюсто, 2025).

Отже, вважаємо, що ГК ступенів порівняння прикметників є категорією міжрівневою, а саме – морфолого-синтаксичною, у якій протиставлені чотири грамеми: 1) звичайного (нульового) ступеня порівняння, 2) вищого ступеня порівняння (компаратива), 3) найвищого ступеня порівняння (суперлатива) й 4) елатива.

Морфологічний статус цієї категорії як категорії *формотвірної* зумовлений тим, що в ній протиставляються *форми одного слова*, оскільки лексичні значення переважної більшості форм ступенів порівняння в межах парадигми одного слова ідентичні. Це, щоправда, не стосується тих випадків, коли порівняльне значення нейтралізоване, а форма вищого ступеня виходить із системи форм ступенів порівняння, стаючи окремим словом. Нерідко слово з формальним показником вищого ступеня входить до складу стійких словосполучень, які можуть бути термінами: *вища математика*, *вища школа*, *вища освіта*, *нижчий чин*, *старший викладач*, *старший науковий співробітник*, *молодший*

науковий працівник, молодший лейтенант. Найчастіше компонентами таких сполук є слова *вищий, нижчий, старший, молодший*.

Синтаксичний статус цієї категорії пов'язаний із тим, що, по-перше, форми компаратива і суперлатива змінюють порівняно з формами звичайного ступеня порівняння типові синтаксичні функції. Для звичайного ступеня порівняння такою функцією є функція означення (атрибутивна функція), а для компаратива і суперлатива – функція присудка (предикативна функція). По-друге, структура синтаксичної конструкції, у якій реалізуються форми ступенів порівняння, змінюється порівняно з тією, у якій реалізовано форми звичайного ступеня. Зміна ця полягає у збільшенні кількості актантів порівняно з вихідною ситуацією. Збільшення кількості актантів при формах вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників справедливо інтерпретовано як прояв явищ так званої «актантної деривації» (на нашу думку, для більшої точності цей усталений термін можна модифікувати в «актантне формотворення», але тоді він втрачає чітку кореляцію з характеристикою іншої категорії, що змінює кількість актантів, але є власне деривацією (словотворенням), з характеристикою ГК стану дієслова (Колесников & Делюсто, 2025)), зокрема її різновиду «підвищувальної» деривації, коли кількість актантів збільшується (Вихованець & Городенська, 2004, с. 142). Компаративи й суперлативи в українській мові є формами зі збільшеною актантною потужністю. Додавання морфологічних показників вищого і найвищого ступенів порівняння до твірних форм прикметників на семантико-синтаксичному рівні пов'язане з тим фактом, що ситуація з одним актантом (для звичайного ступеня) перетворюється на ситуацію з двома актантами. Другий актант у компаративі та суперлативі є об'єктом порівняння, а суб'єкт як носій безвідносної ознаки перетворюється на суб'єкта порівняння (*Син високий* → *Син вищий за батька*). Другий актант називає об'єкт, зі ступенем вияву якості якого порівнюють вищий або найвищий ступінь якості, яку проявляє перший (вихідний) актант (суб'єкт порівняння). Трансформація актантів відбувається і під час творення найвищого ступеня від вищого, оскільки вищий ступінь передбачає один денотативний об'єкт порівняння (він реалізуються формою іменника на позначення однини, або ж кількома іменниками на позначення предметів, якість яких дорівнює якості, що передає звичайний ступінь порівняння), а найвищий – багато денотативних об'єктів порівняння, але формально-синтаксичний об'єкт порівняння на позначення цих денотативних об'єктів може бути виражений лише нерозкладно (формою іменника на позначення множини разом з означально-узагальнювальним займенниковим прикметником *весь* у прийменниково-відмінковій формі родового відмінка, іноді субстантивованим): *Дуб високий; Петро розумний* → *Дуб вищий за липу; Дуб вищий за липу та горіх; Петро розумніший за Дмитра* → *Дуб найвищий з усіх дерев; Петро найрозумніший від усіх*.

Висновки і перспективи дослідження. ГК ступенів порівняння якісних прикметників є частковим проявом категорії міри якості. Вона передає кількісну характеристику якості в контексті порівняння. Виходячи з цього, домінантним значенням категорії ступенів порівняння, присутнім в усіх її грамах, є значення кількісної характеристики ознаки, а наявність порівняння є умовою реалізації базових значень двох основних грамам (компаратива і суперлатива). Категорія ступенів порівняння виражається двома типами граматичних форм – морфологічними і синтаксичними. Морфологічні форми, що несуть інформацію про кількість ознаки, є проявом формотворення, адже ступені порівняння творяться від форми звичайного ступеня за чітким алгоритмом за допомогою формалізованих граматичних засобів: форма звичайного ступеня → форма звичайного ступеня + суфікси *-ш, -іш / більш* або *менш* + форма звичайного ступеня (= форма вищого ступеня) → форма вищого ступеня + префікс *най-* (= форма найвищого ступеня) → форма найвищого ступеня + префікси *як-, що-* (= форма елатива). Таке формотворення є переважно афіксальним, за допомогою службових слів (*більш* і *менш*) твориться лише вищий ступінь порівняння. Синтаксичні форми, що несуть інформацію про наявність або відсутність порівняння, кількість та характер порівнюваних актантів (суб'єкт та об'єкт порівняння), є формами реалізації часткових значень грамам цієї категорії. Водночас ці форми є засобом внутрішньокатегорійної транспозиції – уживання морфологічних форм одного ступеня порівняння у значенні іншого: форм найвищого ступеня у значенні елатива (*найпотужніший автомобіль в усьому світі*); форм вищого ступеня у значенні найвищого (*Немає у класі учнів, розумніших за Петра = Петро найрозумніший з усіх учнів класу; більший від усіх, молодший від усіх, сміливіший від усіх*); форм звичайного ступеня у значенні найвищого (*понад усе дорогий, понад усе важливий*). Таке семантичне функційне домінування синтаксичних форм є закономірним явищем, адже синтаксичні форми є завершальними формами реалізації значень багатьох граматичних категорій української мови. Морфологічні форми ступенів порівняння відбивають потенцію щодо набуття ними синтаксичних форм, пов'язаних із реалізацією порівняльних значень, але в морфологічних формах закладена кількісна семантика, стосовно якої відбувається взаємодія категорії ступенів порівняння з

категоріями безвідносної міри якості та суб'єктивної оцінки якості. Така взаємодія проявляється у використанні цими категоріями деяких спільних формантів (*більш цікавий – менш цікавий і більш-менш цікавий*); у тому, що аналітичні форми ступенів порівняння щодо значення кількісного вияву ознаки цілком зіставні з графемами категорії безвідносної міри якості (форма *більш хитрий погляд* щодо цього зіставна з формами надмірного ступеня якості *хитрючий (прыхитрий; дуже хитрий, занадто хитрий, такий хитрий) погляд*, а форма *менш хитрий погляд* зіставна з формами недостатнього ступеня якості (*хитруватий (трохи хитрий) погляд*); у тому, що форми категорії ступенів якості не стають твірною базою для форм ступенів порівняння і навпаки, оскільки ці категорії виражають одне і теж – кількісну характеристику ознаки, тільки одна категорія виражає її в аспекті порівняння її носіїв, а інша – в аспекті індивідуальної оцінки мовцем ознаки як збільшувально-згрубілої або зменшувально-пестливої; у тому, що протиставлення графем категорії ступенів якості також, як і протиставлення графем ступенів порівняння, пізнається завдяки порівнянню. Саме порівняння є умовою протиставлення графем будь-якої категорії. Але порівняння графем у межах категорії ступенів порівняння експлікується в аспекті порівняння ознак суб'єкта та об'єкта порівняння, що, втім, знаходить вираження лише в синтаксичній формі, а категорія безвідносної міри якості не має потенції до такої експлікації.

Перспективним напрямом подальших досліджень граматики української мови вважаємо застосування парадигмологічного підходу для вивчення інших граматичних категорій. Прикметникова несловозмінна парадигматика також, на нашу думку, потребує подальшого глибшого аналізу зв'язку морфологічних форм із синтаксичними, взаємозв'язку і взаємодії парадигматики категорії ступенів порівняння прикметників з іншими несловозмінними категоріями прикметників, а також їх транспозиційними проявами в якісно-означальних прислівників.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексієнко, Л. А., Зубань, О. М., & Козленко І. В. (2013). *Сучасна українська мова: Морфологія*. Знання.
- Безпояско, О. К., Городенська, К. Г., & Русанівський, В. М. (1993). *Граматика української мови. Морфологія*. Либідь.
- Білодід, І. К. (Ред.) (1969). *Сучасна українська літературна мова*. Наук. думка.
- Білодід, І. К. (Ред.) (1970–1980). *Словник української мови*. Наук. думка. URL: <https://sum11.com.ua/> (дата запити: 21.02.2025).
- Вихованець, І. Р. (1988). *Частини мови в семантико-граматичному аспекті*. Наук. думка.
- Вихованець, І. Р., & Городенська, К. Г. (2004). *Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови*. Пульсари.
- Вихованець, І. Р., Городенська, К. Г., Загнітко, А. П., & Соколова, С. О. (2017). *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія*. ВД Дмитра Бурого.
- Волох, О. Т., Чемерисов, М. Т., & Чернов, Є. І. (1989) *Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис*. Вища школа.
- Горпинич, В. О. (2004). *Морфологія української мови*. Академія.
- Грищенко, А. П. (1978). *Прикметник в українській мові*. Наук. думка.
- Грищенко, А. П. (Ред.). (2002). *Сучасна українська літературна мова*. Вища школа.
- Жовтобрюх, М. А., & Кулик, Б. М. (1965). *Курс сучасної української літературної мови*. Рад. школа.
- Колесников, А., & Делосто, М. (2025). *Парадигмологія української мови: дієслово та вербоїди*. ІРБІС.
- Леонова, М. В. (1983). *Сучасна українська літературна мова. Морфологія*. Вища школа.
- Плющ, М. Я. (Ред.) (2009). *Сучасна українська літературна мова*. Вища школа.
- Пономарів, О. Д. (Ред.) (2001). *Сучасна українська мова*. Либідь.
- Українська мова. Енциклопедія* (2007). Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана.

REFERENCES

- Aleksienko, L. A., Zuban, O. M., & Kozlenko, I. V. (2013). *Suchasna ukrainska mova: Morfolohiia* [Modern Ukrainian language. Morphology]. Znannia. (in Ukrainian)
- Bezpoiasko, O. K., Horodenska, K. H., & Rusanivskyi, V. M. (1993). *Hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia* [Grammar of the Ukrainian language. Morphology]. Lybid. (in Ukrainian)
- Bilodid, I. K. (Red.). (1969). *Suchasna ukrainska literaturna mova* [Modern Ukrainian literary language]. Nauk. dumka. (in Ukrainian)
- Bilodid, I. K. (Red.) (1970–1980). *Slovyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian Language]. Nauk. dumka. URL: <https://sum11.com.ua/> (data zapytu: 21.02.2025) (in Ukrainian)
- Horpinych, V. O. (2004). *Morfolohiia ukrainskoi movy* [Morphology of the Ukrainian language]. Akademiia. (in Ukrainian)
- Hryshchenko, A. P. (1978). *Prykmetnyk v ukrainskii movi* [Adjective in the Ukrainian language]. Nauk. dumka. (in Ukrainian)
- Hryshchenko, A. P. (Red.). (2002). *Suchasna ukrainska literaturna mova* [Modern Ukrainian literary language]. Vyshcha shkola. (in Ukrainian)
- Leonova, M. V. (1983). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfolohiia* [Modern Ukrainian language. Morphology]. Vyshcha shkola. (in Ukrainian)
- Kolesnykov, A., & Delusto, M. (2025). *Paradyhmolohiia ukrainskoi movy: diieslovo ta verboidy* [Paradigmology of the Ukrainian language: verb and verbids]. IRBIS. (in Ukrainian)
- Pliushch, M. Ya. (Red.). (2009). *Suchasna ukrainska literaturna mova* [Modern Ukrainian literary language]. Vyshcha shkola. (in Ukrainian)
- Ponomariv, O. D. (Red.). (2001). *Suchasna ukrainska mova* [Modern Ukrainian literary language]. Lybid. (in Ukrainian)

- Ukrainska mova. Entsyklopediia* [The Ukrainian Language. Encyclopaedia] (2007). *Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana.* (in Ukrainian)
- Volokh, O. T., Chemerysov, M. T., & Chernov, Ye. I. (1989). *Suchasna ukrainska literaturna mova: Morfolohiia. Syntaksys* [Modern Ukrainian literary language. Morphology. Syntax]. *Vyshcha shkola.* (in Ukrainian)
- Vykhovanets, I. R. (1988). *Chasty ny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti* [Parts of speech in the semantic and grammatical aspect]. *Nauk. dumka.* (in Ukrainian)
- Vykhovanets, I. R., Horodenska, K. H., Zahnitko, A. P., & Sokolova, S. O. (2017). *Hramatyka suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Morfolohiia* [Grammar of the modern Ukrainian literary language. Morphology]. *VD Dmytra Buraho.* (in Ukrainian)
- Vykhovanets, I. R., & Horodenska, K. H. (2004). *Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy: Akademichna hramatyka ukrainskoi movy* [Theoretical morphology of the Ukrainian language: Academic grammar of the Ukrainian language]. *Pulsary.* (in Ukrainian)
- Zhovtobriukh, M. A., & Kulyk, B. M. (1965). *Kurs suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* [Course of modern Ukrainian literary language]. *Rad. shkola.* (in Ukrainian)

Дата надходження статті: 18.02.2026 року

Дата прийняття статті: 14.03.2026 року

Опубліковано: 01.04.2026 року